

Arra a kérdésre, hogy milyen információk tartalomra nincs már szükség, a tanárok és a felsőévesek (az alsóéveseket nem kérdezték) 76%-a azt válaszolta, minden hasznos, vagy nem jut eszébe semmi. 9,5% említette fölöslegesnek a nyomtatott anyagokat, és 4,2% az elavult kiadványokat. A tanárok és a felsőévesek 92,5%-a nem tudott javaslatot tenni arra vonatkozóan, mely információk szolgáltatások váltak szükségtelenné.

Amikor a kielégítetlen információk igények iránt érdeklődtek, a válaszolók 53,3%-a nem tett említést ilyenekről, de 26,7%-uk kért online folyóiratokat (különösen a biológiai tudományok terén), de csak 11,6% kért több nyomtatott folyóiratot, és 2,7% általában több nyomtatott anyagot.

Az információk források felsorolt 15 jellemzője közül a válaszolók 90%-a 12-t kimagaslóan vagy nagyon fontosnak minősített; ugyanakkor durván 50%-uk vagy kevesebb gondolta úgy, hogy a jellemzők kiválóan vagy jól megfelelnek igényeinek.

Következtetés

A felmérésre adott válaszok megerősítik, hogy az elektronikus információ használata lényeges és egyre növekvő nagyobb felsőoktatási intézményekben, s nem érezhető, hogy visszafogná a módszerbeli maradiság vagy a könyvekhez való ragaszkodás. A válaszolók otthonosan kezelik a digitális forrásokat oktató-kutató munkájukban, illetve tanulmányaikban. Az eszközökben sincs hiány. Ugyanakkor a válaszok azt is megerősítik, hogy sem a nyomtatás, sem a helyi könyvtár nem halt el. A tanárok és a diákok nagy része szívesebben keres online, mint a könyvtári állományokban, de utána vagy kinyomtatja, amit talált, vagy a könyvtárba megy azért, amire szüksége van. A használók azért is mennek a fizikális könyvtárba, mert az itt található számítógépek, nyomtatók, szkennerek segítségével férhetnek hozzá az információhoz.

A felmérésből az látszik, hogy kisebb az igény újabb források és szolgáltatások iránt, viszont nagyobb a visszakeresés megkönnyítése és felgyorsítása iránt. Aggodalmat kelthet, hogy a könyvtári weboldalakat nehezebb használni, mint a kereskedelmi keresőgépeket, habár ezek sekélyesebbek és kevésbé megbízhatóak. Úgy látszik, hogy az alsóévesek részéről kisebb az igény a külső segítség iránt, habár róluk inkább föltételezhető, hogy a könyvtárhoz fordulnak.

A feltett kérdésekre adott általánosított válaszokat csak óvatosan szabad a helyi viszonyokra alkalmazni. A felmérés arra kívánja ösztönözni a felsőoktatási intézmények vezetőit, könyvtárosait, a kiadókat, a fejlesztőket és az információtechnológusokat, hogy tegyék fel ezeket a kérdéseket a saját környezetükben, s találjanak helyi érvényű válaszokat.

A felmérés eredményei a felsőoktatás egészét érintő kérdéseket is felvetnek. Például: ki és hogyan fogja biztosítani a máris ilyen nagy mértékben elterjedt digitális források folyamatos megőrzését? Minthogy a technológia hallatlanul megkönnyítette a források elterjesztését minden számítógépesített közösségben, van-e értelme a helyi tartalomszolgáltatók fennmaradásának? Mit kell tenni az infrastruktúra és a digitalizáció finanszírozása, valamint a digitális források menedzselése terén a tartalomforrások összekötésével, a szellemi tulajdon védelmével és a hozzáférés előtt álló gátak felszámolásával annak érdekében, hogy a tanárok és a hallgatók rendelkezésére álljanak a világ könyvtárai?

/MARCUM, Deanna B.–GEORGE, Gerald: Who uses what? Report on a national survey of information users in colleges and universities. = D-Lib Magazine, 9. köt. 10. sz. 2003. p. 1–8./

(Papp István)

Az EK Tudományos és Technológiai Bizottságának parlamenti vizsgálata a tudományos publikációkról

Az Egyesült Királyság Parlamentjének Tudományos és Technológiai Bizottsága vizsgálatot folytat a tudományos publikációkról – egy olyan piacon, amely a bizottság szerint éves szinten 4,5 milliárd fontot képvisel.

Az Aslib tagságával konzultálva fogalmazta meg válaszáat a bizottság – egyéb szervezetek mellett hozzá is eljuttatott – felkérésére a tudományos publikációk vizsgálatának témájáról. Számos e-mailt küldtek a tagoknak és a *Managing Informa-*

tion előfizetőinek január-februárban az Aslib-beadvány előkészítése céljából. Külön munkacsoport szerkesztette meg a beadványt.

A parlamenti bizottság a tudományos közösség folyóiratokhoz való hozzáférését vizsgálja, különös tekintettel az árra és az elérhetőségre. A kérdések arra irányulnak, hogy milyen lépéseket tegyenek a kormányzat, a kiadók és a tudományos intézmények azért, hogy a kutatók, oktatók és tanulók hozzájussanak a munkájukhoz szükséges kiadványokhoz. A vizsgálat kiterjed az elektronikus publikálás folyóiraikra és a tudományos folyamatokra mért hatásaira is. A bizottság az alábbi pontok alapján fogja megvizsgálni az anyagot:

- Milyen hatással van a kiadók tudományos folyóiratainak árazási és ellátási politikája – főleg a „nagy csomagok” területén – a könyvtárakra, oktató- és kutató közösségekre?
- Milyen intézkedések szükségesek a kormányzat, a tudományos intézetek és a kiadók részéről a tudományos publikációs piacon a verseny elősegítésére?
- Milyen következménnyel járnak az ingyenes hozzáférésű folyóiratok a szerzeményezési váltogatásra és egyéb folyamatokra? Támogassa-e a kormányzat az ilyen trendeket, és ha igen, hogyan?
- A köteles példány jogú könyvtárak mennyire hatékonyan teszik elérhetővé a nem nyomtatott tudományos publikációkat a kutatói közösség számára, és milyen lépések szükségesek ezen a területen?
- A tudományos folyóiratok kiadási trendjei milyen hatással lesznek a tudományos csalás és visszaélés kockázataira?

A véleménynyilvánításra felkért szervezetek addig nem jelentethetik meg beadványuk teljes szövegét, amíg a bizottság meg nem hallgatta őket. Ezért az alábbiakban az Aslib anyagának csak főbb megállapításai szerepelnek.

Az Egyesült Királyság kutatói közössége nem tud a globális kutatói közösségtől elszigetelten működni. Jelentős teljesítménye ellenére az Egyesült Királyság kutatói tevékenysége nem meghatározó globális kontextusban, és önmagában nem képes meghatározni a folyóirat-kiadás üzleti modelljeit. Ebben az USA játszik meghatározó szerepet. A kutatási eredmények publikálása nagyban hozzájárul a teljes kutatói tevékenység minőségéhez, s javára válik az Egyesült Királyság vállalkozásainak és a lakosság életminőségének.

A kiadói tevékenység jelentős költségekkel jár. Ezeket valahogy fedezni kell, és erre több modell is létezik. Eddig a legelterjedtebb modell a kereskedelmi kiadóké volt, habár jelentős teljesítménye volt a nonprofit szektornak is. A kutatási publikációk bevételeinek fedezniük kell a költségeket, megfelelő jövedelmet kell hozniuk fejlesztések céljára, és profitot is produkálniuk kell az osztalékfizetés céljából.

A kéziratok előzetes szakbírálata a hagyományos kiadói modell komoly előnye, mert biztosítja a kutatás minőségét és kikezdetlenségét. A szakbírálati rendszer azonban jelentős költséggel jár. A kutatás teljes haszna nem realizálódhat, ha nem jut az érintett kör tudomására a kutatás eredménye. Jelentős hozzáadott értékkel egészítik ki a kutatói tevékenységet a könyvtárosok és információs menedzserek rendszerező, tárolási és információs szolgáltatási szakértelmükkel. A könyvtárak és információs szolgáltatások által nyújtott haszonnal a Brit Könyvtár egy nemrég lefolytatott kutatási felmérése mutatott rá: csak ez a könyvtár évi 363 millió fonttal járult hozzá az Egyesült Királyság gazdaságához.

Növekvő aggodalmat okoz, hogy a fiatalabb kutatók aránytalanul túlhangsúlyozzák az internetes keresők használatát és a weben hozzáférhető tartalmakat, s szemet hunynak afelett, hogy a keresők a meglévő információknak csak a felszínét súrolják, a keresők által fellelt források gyenge minőségűek, és valószínűleg nem estek át szakbírálaton.

A könyvtárak és információs szolgáltatások költségvetései évek óta súlyos nyomás alatt vannak az Egyesült Királyságban, de másutt is. Nem tartottak lépést a folyóirat-kiadás gyors ütemével, a növekvő költségekkel, és a kutatási anyagok számának jelentős növekedésével. A helyzetet súlyosbítja, hogy az Egyesült Királyságban a nyomtatott folyóiratok áfája 0%-os, míg az elektronikus verziók után áfát kell fizetni.

A nyílt (ingyenes) hozzáférési modell a frusztrált tudományos világ és főleg a könyvtárak terméke, védekezésül a folyóirat-kiadás költségspirálja, a stagnáló vagy csökkenő vásárlási keretek ellen. Eddig nincs elegendő tapasztalat e modellről, vagy empirikus bizonyíték arra, hogy fenntartható és stabil hosszú távú jövője lenne a tudományos, technikai és orvosi kutatások elterjesztésében.

Az Aslib a következő ajánlásokat fogalmazta meg a bizottság számára:

- A könyvtári beszerzési forrásokat emelni kell, hogy lépést tudjanak tartani a növekvő költségekkel (amelyek nemcsak az infláció következményei, hanem a növekvő teljesítmény és javuló működés fedezetét is tartalmazzák).
- A közeli jövőben a nem kereskedelmi oktatói-kutatói intézmények legyenek mentesek az elektronikus információkra kirótt áfa fizetése alól. Hosszabb távon az Egyesült Királyságnak lobbiznia kell az EU-ban az papír- és elektronikus forma áfavonzatának egységesítésére.
- A köteles példány jogú könyvtárakra tárolási, szervezési, hozzáférhetőségi és működési feladatok hárulnak. A pénzügyi forrásokat ezeknek megfelelően kell biztosítani.
- A folyóiratok és tartalmak licenclési rendjét felül kell vizsgálni annak érdekében, hogy minden fél részére igazságos, és hosszú távon fenntartható legyen.
- A kormány se ne támogassa, se ne ellenezze a nyílt hozzáférésű folyóiratokat, de mozdítsa elő a jövőjük távlataira vonatkozó kutatásokat, beleértve a pozitív és negatív hatások vizsgálatát is.

Ugyancsak vizsgálni kell a nyílt hozzáférésű modellben a szakbírálatok hatékonyságát, és a legjobb módozatokat a kutatás minőségének és integritásának biztosítására.

- Az Office of Fair Trading (Versenyhivatal) vizsgálatát (amely úgy találta, hogy a tudományos, technológiai és orvosi folyóiratok piaca az Egyesült Királyságban nem működik jól) további alapos vizsgálatoknak kell követniük.
- A bizottság támogassa a könyvtárosok és információs menedzserek szerepét a különféle formátumú információs források kiválasztásban, értékelésében, beszerzésében, szervezésében, terjesztésében és megőrzésében.
- A bizottság szenteljen figyelmet az archiválás, megőrzés, hozzáférés legjobb módszereire, valamint a szürke irodalom jelentős részének felhasználására.

/Finger on the pulse: Science and Technology Committee of the United Kingdom. Parliament inquiry into scientific publications. = Managing Information, 11. köt. 2. sz. 2004. p. 4–6./

(Birkás Bence)

Az Alexandria Digitális Könyvtár projekt

Az Alexandria Digitális Könyvtár (*Alexandria Digital Library = ADL*) projekt az 1990-es évek vége felé indult a hagyományos térképgyűjtemények szervezését és hozzáférhetővé tételét érintő kérdések megoldására. 1999-ben már működött, és azóta is a földrajzi információs tudományok egyik fejlesztési terépe.

A térképek valószínűleg a tárolt és megosztható emberi ismeretek egyik legkorábbi formáját jelentették. A barlang padlójába rajzolt kép a 16. századra a Föld felszínének bonyolult és méretarányos ábrázolásává fejlődött. A 20. század végére a Föld felszínének feltérképezése gyakorlatilag befejeződött abban az értelemben, hogy nem maradtak fehér foltok.

A térképkönyvtárak a földrajzi információ előállításában és terjesztésében közvetítő/tároló feladatot látnak el. Egyetemi körülmények között például sokkal hatékonyabb, ha a felhasználó a térképet ki tudja kölcsönözni a könyvtárból, mint ha a nemzeti térképészeti központból kellene kérnie. Ilyen tekin-

tetben a térképkönyvtárak egy jól körülhatárolható szolgáltatást nyújtanak a helyi közösségnek. A Kaliforniai Egyetem Santa Barbara-i campusán (University of California, Santa Barbara = UCSB) a térképkönyvtár szokatlanul nagy kiterjedésű állománnyal rendelkezik, mivel itt jelentős kutatásokat folytatnak a földrajzi és a kapcsolódó tudományágakban. Az 1990-es évek elején az állomány több százezer térképpoldalt, több millió légi felvételt, nagy atlasz- és földgömbgyűjteményt tartalmazott, s ezt a földrajzi információ egyéb formáinak légiója egészítette ki.

A térképkönyvtárak általában jól működnek egy nagyobb könyvtári rendszerben, ugyanakkor több szempontból erősen eltérnek a többi résztvevőtől. Először is jobban szakosítottak, és nem minden könyvtár engedheti meg magának, hogy nagyobb gyűjteményt tartson fent; ezért ahol ilyen létezik, ott nagyra becsülik. Másodsor a térképek, földgömbök stb. méreteik, súlyuk, formájuk miatt tárolási és megőrzési gondokat okoznak. Harmadszor nehéz őket katalogizálni a szerző/cím/tárgykör